

OJEDINELÉ NÁLEZY BRONZOVEJ INDUSTRIE ZO STREDNÉHO SLOVENSKA

VÍŤAZOSLAV STRUHÁR

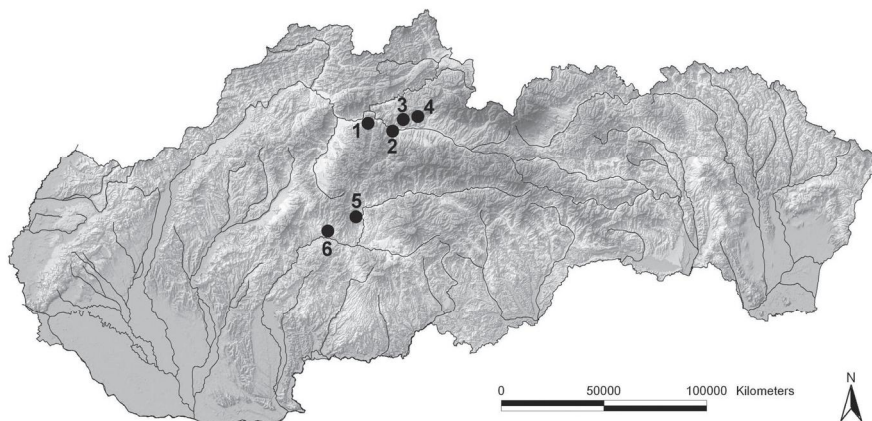
Keywords: Bronze Age, Bronze axes, Bronze double-arm maces

Obdobie popolnicových polí v mladšej a neskorej dobe bronzovej je charakterizované viacerými výraznými kultúrnymi fenoménmi, medzi ktoré patrí okrem iného tiež rozmach bronzovej produkcie. O úrovni vtedajšej metalurgie nás informujú okrem priamych dokladov spracovania kovov z pohrebísk a osád tiež hromadné nálezy bronzových predmetov, ako aj solitérne nálezy pracovných nástrojov a zbraní. Najmä v posledných rokoch sa v dôsledku zvýšenej aktivity vlastníkov detektorov kovov objavujú stále nové nálezy bronzovej industrie, ktoré veľakrát unikajú pozornosti odborníkov. Vďaka ochote nálezcov sa tak dostalo na odborné spracovanie niekoľko predmetov z oblasti stredného Slovenska (nálezové okolnosti nemohli byť overené). Súčasťou tejto štúdie sú aj tri staršie artefakty, ktoré doposiaľ neboli odborne spracované.

Nálezové okolnosti a popis predmetov

BADÍN, (okr. Banská Bystrica) – poloha Kalinovec (?)

Lokalita je situovaná po pravej strane cesty do kameňolomu za obcou v nízkom lesnom poraste na starých plužinách z päťdesiatych rokov 20. storočia, vyznačených mezdami na miernej terénnej vyvýšenine, medzi parcelami 1508/1 a 1502. V decembri 2008

Ojedinelé nálezy bronzovej industrie zo stredného Slovenska:
1 Lubochňa, 2 Ružomberok, 3 Lisková, 4 Lúčky, 5 Badín, 6 Stará Kremnička

našiel Peter Bahýľ, obyvateľ Badína pri hľadaní nábojníc detektorom asi 120 m južne od starého zákopu z druhej svetovej vojny, v hĺbke približne 5–10 cm v humusovitej vrstve súbor troch dvojramenných mlatov (čakanov). Predmety ležali v rozpadnutej skalnej medzi. Nálezca ich odovzdal do zbierok Liptovského múzea v Ružomberku.

Čakan 1 – priemer kotúča 40 mm, dĺžka pravého ramena 95 mm, ľavé rameno 43 mm, priemer otvoru 9 mm. Pod kratším ramenom situovaný priečny otvor v priemere 5 mm. (obr. 2: 1).

Čakan 2 – priemer kotúča 35 mm, pravé rameno 63 mm, ľavé rameno 56 mm, priemer otvoru 9 mm. Na tele v úrovni ramien sú z protilahlých strán malé pupčekovité výčnelky. (obr. 2: 2).

Čakan 3 – priemer kotúča 28 mm, pravé rameno 37 mm, ľavé rameno 61 mm, priemer otvoru 9 mm. Na tele v úrovni ramien z protilahlých strán malé pupčekovité výčnelky (obr. 2: 3).

Uloženie: Liptovské múzeum, Ružomberok

LISKOVÁ, (okr. Ružomberok)

Poloha leží v nadmorskej výška asi 650 m, medzi Turíkom a Liskovou, na južnom svahu západného masívu „Vyšné Pazuchy“, približne 20 m smerom do lesa. Štefan Sáliš z Liskovej v roku 2002 našiel pri hľadaní nábojníc detektorom kovov, v blízkosti pamätníka obetiam popravy z druhej svetovej vojny, v hĺbke asi 20 cm bronzovú sekerku s uškom, zasunutú pod kameňom.

Bronzová sekerka s tulajkou, rovné ústie s oválnym prierezom a priemerom 28 mm, pri ústí zosilnená prstencom. Pod ústím tri mierne zvýraznené priečne rebrá. Dĺžka 88 mm.

Uloženie: u nálezcu (obr. 1: 1).

LUBOCHŇA, (okr. Ružomberok) – poloha: sedlo Pod Fatrou

Nálezisko leží v dolinke medzi Krpelanmi a Lubochňou. Dňa 20.9.1971 získalo Liptovské múzeum od L. Lojkoviča sekerku.

Bronzová sekerka s vejárovite rozšíreným ostrím a telom s mierne odsadeným schodíkom oválneho tvaru. Tylo poškodené; dĺžka: 147 mm.

Uloženie: Liptovské múzeum v Ružomberku – expozícia, eviden. č. A/1166 (obr. 1: 5).

LÚČKY, (okr. Ružomberok) – poloha: Skálie

V Slovenskom národnom múzeu-Etnografickom múzeu v Martine sa nachádza bez bližších údajov sekerka.

Bronzová sekerka s tulajkou a uškom (dĺžka 89 mm). Na ústí, prstencovite zosilnenom, nasadené malé uško. Okraj tulajky odsadený od tela. Pod okrajom tri priečne plastické rebrá, pod nimi výzdoba pozostávajúca z dvoch plastických líšt v tvare „V“. Spod ústia smerom k ostriu po okrajoch tela vychádzajú ešte vertikálne líšty. Celkový tvar tela skôr lichobežníkovitý, ostrie mierne asymetricky zaoblené.

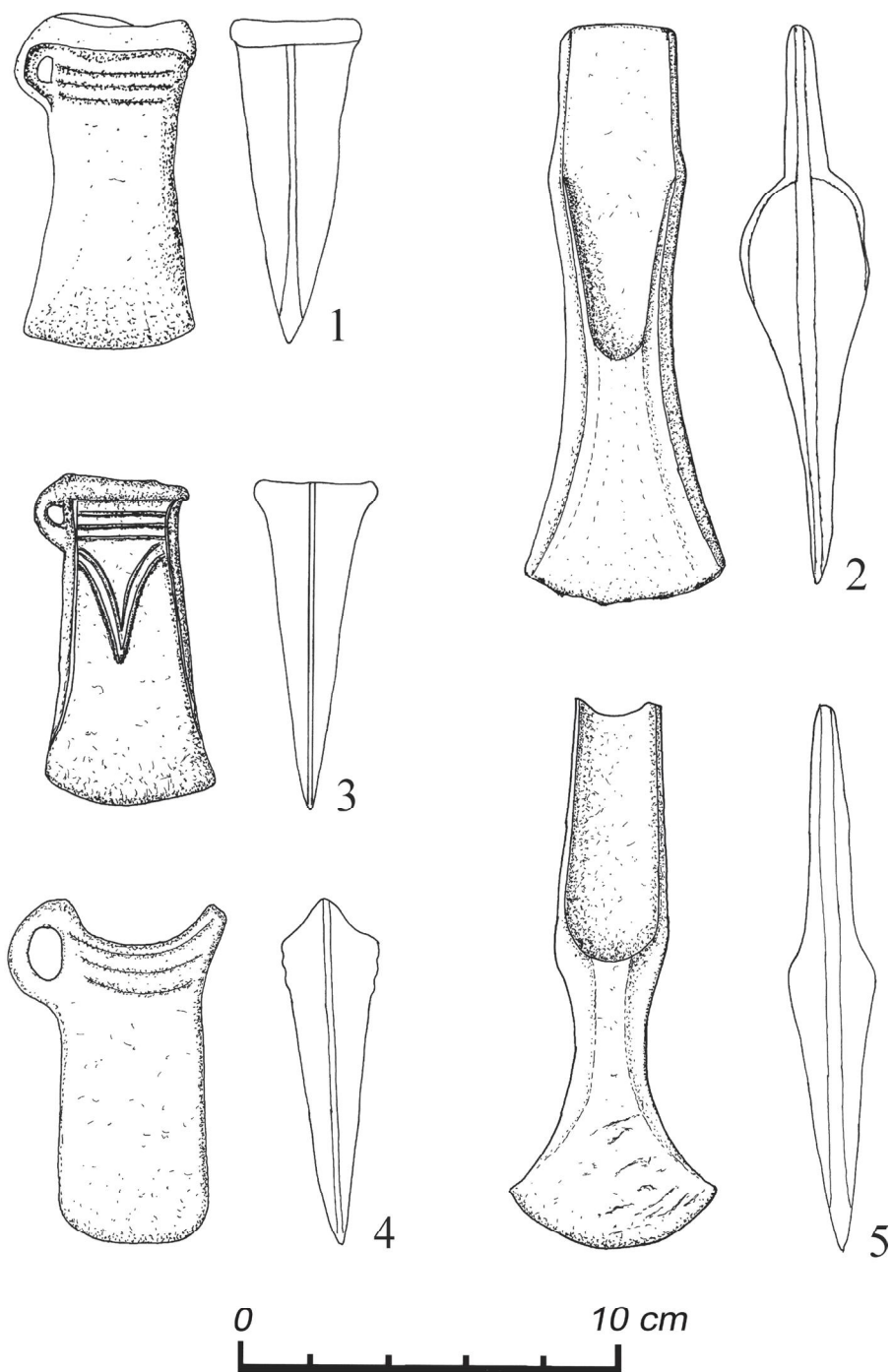
Uloženie: SNM-Etnografické múzeum, Martin (obr. 1: 3).

RUŽOMBEROK, (okr. Ružomberok) – poloha: Baničné

Kúpou od V. Vejačku dňa 27. 12. 1977 bola získaná do Liptovského múzea v Ružomberku bronzová sekerka.

Bronzová sekerka s parabolicky vykrojeným symetrickým ústím, zosilneným plastickou líštou, na jednej strane prechádzajúcou v uško. Pod okrajom výzdoba v podobe štyroch pozdĺžnych plastických líšt. Telo na jednej strane prehnuté deformáciou. Celková dĺžka 88 mm.

Uloženie: Liptovské múzeum, Ružomberok; evid. č. A/1152v (obr. 1: 4).

Obr. 1 Nálezy bronzovej industrie zo stredného Slovenska:
 1 Lisková, 2 Stará Kremnička, 3 Lúčky, 4 Ružomberok, 5 Lubochňa

STARÁ KREMNIČKA, (okr. Žiar nad Hronom) – poloha: Kamenica

Lokalita sa nachádza na zalesnenom vrchole kopca nad východným okrajom obce, asi 20 m východne od TV vysieláča, na pomedzi katastrov Stará Kremnička a Piteľová. V roku 2008 pri prieskume detektorom kovov sa na mieste aktivít z druhej svetovej vojny našla bronzová sekerka. Predmet ležal v hĺbke 5 cm, zapichnutý kolmo v zemi.

Bronzová sekerka so zaobleným stredovým schodíkom, s rovným tylom a konkávne vykrojenými bokmi; dĺžka 155 mm. Jemne facetované ostrie je poznačené opotrebením. Uloženie: u nálezcu (obr 1: 2).

Typologické a chronologické zaradenie nálezov

Opisované predmety boli objavené ako ojedinelé nálezy, preto sa pri ich analýze môžeme oprieť iba o typologický rozbor a širšie analógie, predovšetkým z územia Slovenska.

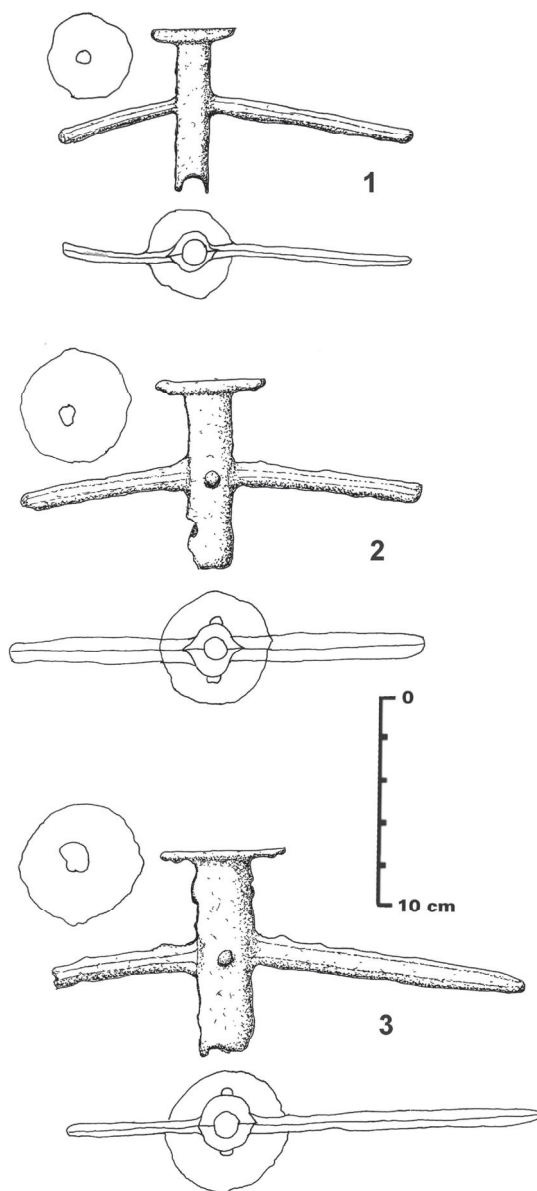
Dvojramenné mlaty sa prvýkrát objavujú od konca strednej doby bronzovej. Patria k reprezentatívnym dobovým výrobkom a ich početné doklady poznáme z depotov, ojedinelých nálezov aj hrobov. Funkčne ich môžeme priradiť do kategórie pracovných nástrojov alebo zbraní. Najhonosnejšie predmety uvedeného druhu však zrejme slúžili ako náčelnícke, resp. bojové insígnie. Hoci sú tieto výrobky rozšírené v širšej oblasti strednej Európy a Karpatskej Kotliny, zdá sa, že ich najväčšia koncentrácia sa nachádza práve na Slovensku. Nálezy z nášho územia spracovala už dávnejšie M. Novotná (1959), ktorá ich typologicky rozdelila do niekoľkých skupín. Podľa tejto autorky môžeme mlaty z Badína zaradiť do skupiny B. Exempláre spadajúce do tejto kategórie bývajú vždy nezdobené a sú oveľa subtilnejšie ako ich masívne zdobené predlohy. Spoločným znakom je tiež nekvalitné opracovanie povrchu tela a ramien, na ktorých veľmi často zostávajú neodstránené hrany po odlievaní a celkovo pôsobia ako veľmi nedokonalé odliatky, nezriedka s početnými perforáciami. S. Stuchlík (1988, obr. 19) na základe moravských nálezov detailnejšie rozlišuje až 5 skupín (A-E), pričom v zmysle pôvodnej typológie M. Novotnej typ B rozčlenil na typ D a E, kam patria nezdobené mlaty a ich napodobeniny. Podľa vypracovania tuľajky je možné rozlíšiť ešte podskupinu (Da), do ktorej patria čakany s jednoduchou hladkou tuľajkou alebo s výčnelkami a podskupinu mlatov (Db) s plastickými rebrami na tele. Badínske nálezy tak možno podľa tohto autora zaradiť do skupiny (Da), pričom dva kusy mali pupčekovité výčnelky na tele v úrovni ramien, rozmerovo najmenší kus mal hladký driek. Tak, ako je to charakteristické aj u iných reprezentantov tejto kategórie pamiatok, všetky tri kusy z Badína boli veľmi nekvalitnými odliatkami, na ramenách mali neodstránené zvyšky odlievacích švov, otvory v kotúčoch boli vyhlbené excentricky.

Skupina dvojramenných mlatov s hladkou tuľajkou (skupina Da) nie je častým sortimentom v súvekových nálezoch. Zo Slovenska môžeme do tejto kategórie zaradiť pravdepodobne len exempláre z Lubietovej a Nitry (Novotná 1970a, Taf. 23: 389 ; Taf. 24: 401, 409), z moravských nálezov by sem snáď mohol patriť mlat z hromadného pokladu z Dobrochova (Stuchlík 1988, obr. 22: 13), ktorého spodná časť tela však bola mierne zvlnená. Z novších objavov pochádza analogický tvar s hladkou tuľajkou a hrotitým výbežkom z druhého depotu z Hradiska pri Kroměříži. V tomto prípade sa dokonca zachoval kompletný kus s nepoškodenými ramenami (Salaš – Stuchlík – Štof 2004, obr. 3: 34). V súvislosti z badínskym depotom nie je možné nespomenúť teritoriálne blízky poklad z Lubietovej, objavený v roku 1898, ktorý okrem dvoch ihiel, sekerky, náramku, lievikovitých nášiviek

a drobných úlomkov obsahoval až 12 dvojramenných mlatov, zaraditeľných do Stuchlíkovej skupiny D a E (Thomka 1898), (obr. 3).

Čo sa týka chronologickej pozície výskytu dvojramenných čakanov, M. Mozolicsová (1973, 22–24) na základe rozboru známych depotov, vymedzila výskyt tohto druhu bronzovej industrie v horizonte Forró, Opályi a Aranyos. Podľa Márie Novotnej však výroba a rozšírenie nezdobených mlatov nastupuje až od stupňa (BD), kedy sa zároveň končí produkcia zdobených čakanov (Novotná 1959). Na Slovensku vystupujú predovšetkým v horizonte depotov Martinček-Bodrog, ktoré možno synchronizovať s depotmi Kurd v Maďarsku a Cincu-Suseni v Rumunsku (Novotná 1980, 141). V rovnakom čase sa objavujú aj ich miniatúrne napodobeniny, známe najmä z niekoľkých depotov lužickej kultúry. Najväčšia frekvencia výskytu nedokonalých nezdobených mlatov a ich replík zrejme časovo spadá do mladobronzového stupňa HA1 s pretrváváním až do horizontu HA2, ktorý reprezentujú hromadné nálezy z Trenčianskych Bohuslavíc, Malej Viesky, Opályi a Buzice, pričom v horizonte Martinček – Bodrog/Kurd vystupujú už len fragmenty veľkých mlatov a ich vývojovo najmladších miniatúrnych replík (Novotná 1980, 142–143).

Medzi často sa vyskytujúci sortiment bronzov, hlavne v lužickom kultúrnom okruhu, patria sekerky s tuľajkou a uškom. Pestrosť jednotlivých výrobkov je bohatá, pričom sa vyskytujú zdobené aj nezdobené kusy. V prípade nálezu z Ružomberka môžeme konštatovať, že sa jedná o sekerku so symetricky vykrojením ústím a ľahko zaobleným ostrím, s rovno sa zbiehajúcimi bokmi. Mierne zosilnené ústie, pod ktorým sú dve priečne plastické rebrá, je charakteristické pre variant I. podľa M. Novotnej (1970a, 79).

Obr. 2 Bađín. Súbor troch dvojramenných čakanov mlatov

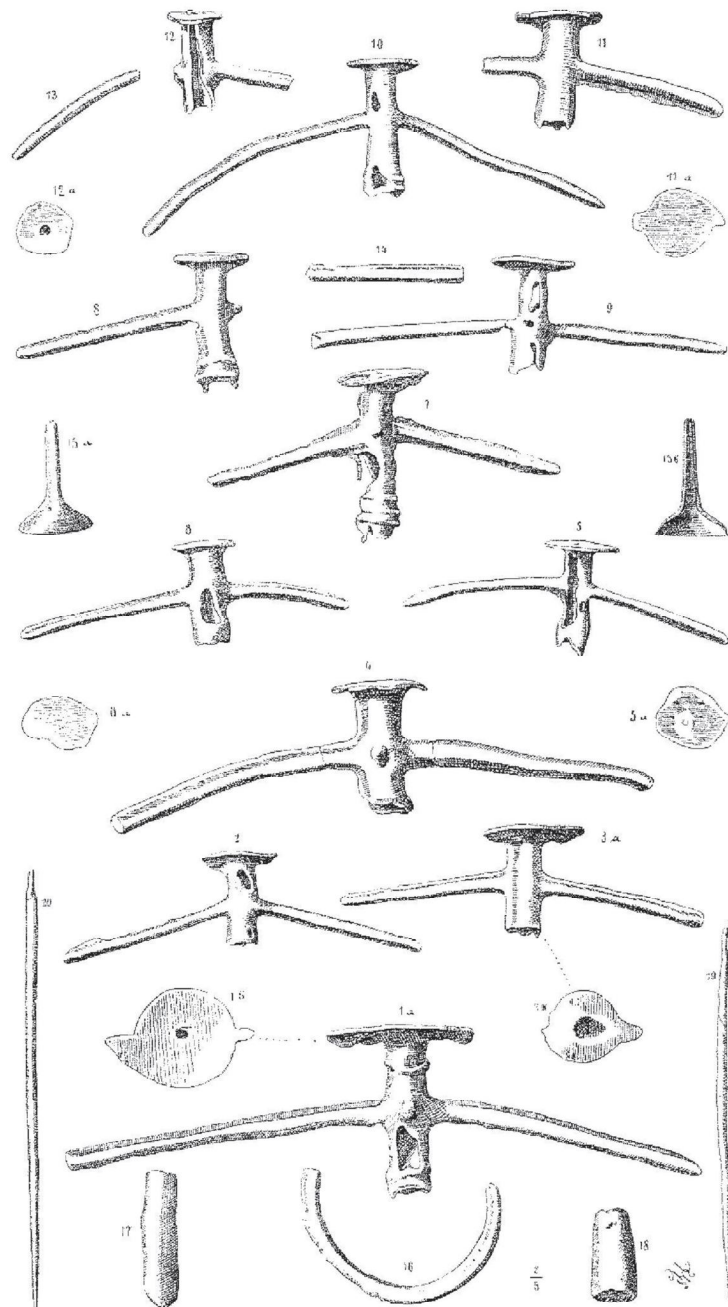
Z regiónu Liptova poznáme tento typ predovšetkým z hromadných pokladov z Bešeňovej (Novotná 1970a, Taf. 31: 544, 547) a z Komjatnej (Novotná 1970a, Taf. 31: 545, 548, 549, 552, 553, 557; Taf. 32: 561). V SNM-Etnografickom múzeu v Martine sa nachádza bez bližších nálezových okolností sekerka s vykrojeným ústím a uškom, nájdená v Liptovskej Sielnici, v polohe „Liptovský Starhrad“ (Slivka 1975, 34–35). Tak isto nepoznáme bližšie informácie ohľadne sekerky, ktorá sa údajne našla v Smrečanoch (Novotná 1970a, 81). Pravdepodobne z rovnakého exempláru, ako je ten z Ružomberku, pochádza aj fragment spodnej časti sekerky s oblúkovitým britom a konkávne prehnutými bokmi z Liskovskej jaskyne (Kürti 1928, 2). Na susednej Orave sa dva kusy tohto typu industrie vyskytli iba v depote zo Žaškova (Novotná 1970a, Taf. 31: 550, 554).

Naproti tomu, nástroje z Liskovej a Lúčok patria do kategórie sekeriek s uškom, ktorých zjednocujúcim znakom je rovné ukončenie ústia tuľajky a mierne rozšírené ostrie. Prvý predmet má hladké, nezdobené telo, zatiaľ čo druhý má plochy zdobené plastickou aplikáciou. Okraj ústia u tohto typu je spravidla vždy zosilnený masívnym okružným lemom (Novotná 1970a, 91). Predmetné kusy, s dĺžkou 88–89 mm, môžeme zaradiť skôr do kategórie malých exemplárov. Podľa vyššie uvedenej autorky sa v literatúre takéto sekery s plastickou výzdobou, aká je aplikovaná aj na nástroji z Lúčok, označujú ako „stredoeurópsky typ“. Z rozboru doposiaľ známych nálezov vyplýva, že takmer každý takýto výrobok mal originálnu výzdobu a takmer nejednotlivé dva rovnaké exempláre. Na rozdiel od predchádzajúcej skupiny nálezov s početnejším zastúpením, zdobené sekery reprezentuje snáď len ojedinelý nález Komjatnej, z pomedzia oravského a liptovského regiónu (Novotná 1970a, 89).

Pre chronologické ohraničenie skupiny sekeriek so symetricky vykrojeným ústím sa môžeme oprieť predovšetkým o depoty z Komjatnej a Žaškova, ktoré možno spoľahlivo zaradiť do mladobronzového stupňa HA2 (Novotná 1970b, 66, 68). Taktiež exempláre s rovnou zrezaným ústím sa našli vo viacerých hromadných pokladoch a všeobecne ich výskyt osciluje v období staršieho stupňa popolnicových polí (Rainecke HA).

Do inej kategórie pracovných nástrojov, resp. zbraní je možné zaradiť sekeru zo Starej Kremničky. Masívnejšie výrobky tohto charakteru zo stredovým schodíkom, nachádzané predovšetkým v enkláve kultúr juhovýchodných popolnicových polí, vykazujú variabilitu najmä v tvare schodíka. Ten má najčastejšie pravouhlý, oblúkovitý, alebo zašpicatený tvar. Do tejto skupiny sa zaraďuje aj zopár kusov, evidovaných z niekoľkých nálezísk v strednej a hornej časti toku Hrona. Sekerka s jazykovitým tvarom schodíka (dĺžka 151 mm) sa našla v Čiernom Balogu – Kráme, okr. Brezno (Budinský-Krička 1948, obr. 1: 5a, 5b), zatiaľ čo zo Zvolenskej Slatiny pochádza ojedinelý nález iného kusa, s pravouhlým schodíkom (Ožďáni 1978, obr. 95). V poradí druhý poklad zo Zvolena - Pustého hradu obsahoval až päť kusov typologicky identických bronzových sekier (Furmánek – Kuka 1973, 605; tab. 1). Obdobné predmety, ktoré môžeme zaradiť do kategórie zbraní, resp. pracovných nástrojov, sú v literatúre nazvané podľa eponymného náleziska typom Veľký Blh a z chronologického hľadiska reprezentujú horizont Forró – Veľký Blh (Novotná 1970a, 43). Jeho postavenie je pomerne dobre fixované vďaka depotom na prelom strednej a mladšej doby bronzovej, (Rainecke BC/BD), s možným výskytom ešte počas staršieho stupňa popolnicových polí.

K modelovo blízkym typom k predchádzajúcim sekerkám so schodíkom môžeme zaradiť sekeru z Lubochne, ktorá mala len mierne odsadený zaoblený schodík a veľarovite rozšírené ústie. Tvarovo je veľmi podobná exempláru s jemne lomeným oblúkovitým schodíkom z neznámeho náleziska (Novotná 1970a, Taf. 12: 224), ktorý autorka radí do skupiny

Obr. 3 Lubietová. Poklad objavený v roku 1898 (Thomka 1898)

nástrojov *Absatzbeile mit spitzer Rast*. Analogický nálež k posudzovanému kusu z Lubochne, s mierne širším schodíkom, pochádza z depotu bronzových predmetov z Budmeríc (Bartík 1993, obr. 1:2). Tu sa vyskytoval s spolu s kopijou a náramkom, ktoré je možné spojiť s maďarovskou kultúrou. Rámcovo autor datoval tento depot na prelom staršej a strednej doby bronzovej, upozorňuje však aj na výskyt tohto typu sekier počas strednej doby bronzovej (Bartík 1993, 15-16).

Časové postavenie uvedeného typu bronzovej industrie, keďže sa jedná o ojedinelý nálež a chýbajú nám priame paralely, môžeme vymedziť len všeobecne, na základe spoľahlivejšieho datovania ostatných predmetov spomínanej skupiny. Podľa M. Novotnej (Novotná 1970a, 40–42) náležia tieto výrobky v prvom rade do náplne mohylových kultúr, ich koncentráciu však evidujeme predovšetkým v priestore obsadenom nositeľmi pilinskej kultúry. V tejto fáze poznania môžeme rámcovo uvedený nálež datovať do strednej, resp. na prelom strednej a mladšej doby bronzovej.

Vyhodnotenie

Na základe typologickej analýzy môžeme konštatovať, že skúmané predmety reprezentujú charakteristický sortiment výrobkov kovolejárskeho dielne doby bronzovej. Všetky nálezy majú spoločné geografické prostredie – pochádzajú z montánneho prostredia stredoslovenských hôr, kde bol dostatok drevenej suroviny pre potreby bronzovej metalurgie. Z teritoriálneho hľadiska je možné vymedziť dve regionálne oblasti, z ktorých nálezy pochádzajú – stredné Pohronie a horné Považie. Hoci sa jedná o ojedinele nájdené predmety, vyskytujú sa v prostredí, ktoré je husto osídlené populáciami popolnicových polí, ako dokladajú súveké sídliská, opevnené polohy a žiarové pohrebne areály. Zvlášť z regiónov Liptova a Zvolenskej kotliny evidujeme početné stopy osídlenia.

Nápadná je v tomto prípade koncentrácia nálezov najmä v dolnej časti Liptovskej kotliny, v blízkom okolí Ružomberka. Ten bol už v praveku komunikačnou spojnicou medzi severom a juhom, ako aj dôležitým uzlom na považskej transportnej ceste spájajúcej severné enklávy popolnicových polí s významnými kultúrnymi a hospodárskymi centrami na dolnom Považí a v strednom Podunajsku. Rieka Váh zrejme zohrala dôležitú úlohu aj v distribúcii a obchode so strategickou surovinou, čo dokladujú objavy medených polotovarov priamo vo vážskom riečišti, ale aj početné nálezy hotových bronzových výrobkov (Podolan 2003; Bartík – Trugly 2006).

Hoci významné postavenie širšieho okolia Ružomberka zdôrazňujú okrem práve publikovaných solitérnych nálezov tiež poklady bronzov (Bešeňová, Komjatná, Lúčky, Partizánska Lupča, Martinček, Liptovské Sliače), dôkazy o priamej existencii sídlisk sú len sporadické. Otvorené osady zatiaľ nepoznáme, ale práve v tejto časti Liptova sa nachádzajú dávnejšie známe mohutné opevnenia lužickej kultúry na Mníchu (Uhlár 1961) a hradisko s kameným valom v Turíku (Veliačik 1983). Pritom najmä miesta nálezov sekerky z Liskovej a Lúčok nie sú vzdialené od centrálného turického hradiska viac ako 2 km. Aj keď z tejto polohy nepoznáme priame stopy kovolejárskej aktivity, alebo dokonca jestvovanie výrobných okrskov, existencia takéhoto areálu je viac než pravdepodobná. Všeobecne sa totiž predpokladá, že práve Liptov patril v mladšej a neskorej dobe bronzovej do širšej ekumény najvýznamnejších produkčných metalurgických centier lužickej enklávy. Presvedčivé doklady o miestnej produkcii máme tak predovšetkým z oravských sídlisk v okolí Dolného Kubína, kde sa našli okrem iného aj dvojdielne kadluby na výrobu sekeriek so symetricky vykrojeným ústím

a uškom (Čaplovič 1987, tab.: XIII–XIV). Masívnu produkciu tohto typu industrie nepriamo dosvedčuje tiež depot z roku 1864 z Komjatnej, ktorý mal údajne obsahovať až 11 sekeriek s uškom.

Na rozdiel od zjavnej príslušnosti nástrojov z Ružomberka-Baničného, Lúčok a Liskovej do náplne lužickej kultúry, sekerka so schodíkom z Lubochne nie je typickým lužickým výrobkom, a ako už bolo spomenuté, prináleží skôr do produkčnej škály pilinskej kultúry. Prítomnosť tohto variantu bronzových predmetov v domácom prostredí však nemožno považovať za prekvapujúcu. Počnúc strednou dobou bronzovou sa objavujú v miestnom kultúrnom habite importované produkty predovšetkým z oblasti juhovýchodných popolnicových polí, čo akiste súvisí so zintenzívnením obchodných a výmenných kontaktov s výrobnými centrami pilinskej kultúry, ktoré v prvej fáze formovania sa lužickej kultúry pokrývali zvyšujúcu sa spotrebu bronzových výrobkov (Veličik 1983, 147). Nie náhodne sa táto sekera našla v sedle pod masívom Fatry, kde sa nachádza jeden z prirodzených horských prechodov do susednej Turčianskej kotliny. Priamo v uvedenom regióne, ktorý rovnako patril medzi centrá vznikajúcej lužickej kultúry, sa našli depoty s obsahom charakteristických predmetov pilinskej kultúry (Veličik 1983, 147). Okrem toho, Lubochňa je situovaná tiež v blízkosti dôležitej transregionálnej komunikácie, ktorá tu prechádzala cez komjatňanskú dolinu do svojej oravskej časti (Struhár 2007, 26–27). Na možné kontakty Oravy s prostredím pilinskej kultúry už niekedy v strednej dobe bronzovej, ktoré mohli byť sprostredkované práve cez liptovský región, nás upozorňuje okrem iných nálezov, tiež sekera typu Veľký Blh z Vyšného Kubína (Čaplovič 1987, 43; obr. 10). Sekerky s pravouhlým schodíkom a facetovaným ostrím môžeme dokonca považovať za typických reprezentantov bronzovej industrie pilinskej kultúry.

Výskyt tohto druhu sekery v Starej Kremničke teda môžeme najskôr spojiť s tunajším pilinským osídlením, aj keď práve povodie stredného toku Hrona tvorilo styčnú zónu medzi kultúrou severných a juhovýchodných popolnicových polí. V okolí tejto lokality to najlepšie dokladá pohrebisko lužickej kultúry, odkryté v Žiari nad Hronom, s počiatkami pochovávaní už v stupni Rainecke BD (Trgiňa 1986). V tomto priestore asi bude treba počítať s hustejšou koncentráciou bronzových sídlisk, nakoľko sa tu začína vstup do strednej časti toku Hrona, kde evidujeme mimoriadne silnú hustotu nálezísk tohto obdobia. Zatiaľ najvýznamnejším objavom zo Starej Kremničky je depot bronzových pukličiek objavený v roku 2002 v polohe „Skalka“, ktorý bol uložený v zásobe pestovaných plodín (Hajnalová – Hajnalová – Mihályiová 2003, 48).

Tiež nálezisko dvojramenných mlatov v Badíne sa nachádza na hranici medzi pilinským a lužickým kultúrnym okruhom, takže jednoznačne priradiť tieto exempláre ku konkrétnemu prostrediu nie je možné. V bezprostrednom okolí miesta nálezu síce evidujeme sídlisko a v polohe „Hrádok“ asi aj opevnenie lužickej kultúry (Mácelová 2002), ale podľa informácií nálezcu v týchto miestach v minulosti dochádzalo k transferu zemin, takže sa môže jednať aj o sekundárnu polohu.

Zvolenská kotlina je v mladšej a neskorej dobe bronzovej intenzívne osídlená a v inventárii so sídlisk, pohrebísk aj hromadných nálezov, v tomto horstvami ohraničenom priestore, sa prejavuje vzájomné kultúrne prelínanie lužického a juhovýchodného okruhu popolnicových polí (Mácelová 2007; Zachar 2008, 32–33). Podľa viacerých indícií dokonca môžeme uvažovať o vzájomnej symbióze dvoch kultúrnych sfér, tak ako je to charakteristické v horskom prostredí stredného a severného Slovenska aj v neskoršom období (púchovská kultúra).

LITERATÚRA

- BARTÍK, J. 1993: Hromadný nález bronzov z Budmeríc – Jablonca. Zbor. SNM 87, Arch. 3, s. 13-20.
- BARTÍK, J. – TRUGLY, A. 2006: Dva bronzové meče z riečnych tokov. Zbor. SNM 100, Arch. 16, s. 45–54.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1948: Niekoľko príspevkov k súpisu pamiatok z doby bronzovej zo stredného a horného Pohronia. In: Časopis MSS 39, 1, s. 11–18.
- ČAPLOVIČ, P. 1987: Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku. Martin.
- FURMÁNEK, V. – KUKA, V. 1973: Bronzový depot piliňské kultury ze Zvolena. Arch. Rozhledy 25, 6, s. 603–614.
- HAJNALOVÁ, E. – HAJNALOVÁ, M. – MIHÁLYIOVÁ, J. 2003: Archeobotanické nálezy zo starších archeologických výskumov na Slovensku. AVANS v r. 2002, s. 47–50.
- KŮRTI, J. 1929: Ročná správa Liptovského múzea v Ružomberku za rok 1928. Ružomberok.
- MÁCELOVÁ, M. 2002: Osídlenie Badína v praveku a vo včasnom stredoveku. In: Moravčík, S. – Halaj, P.: Pohľad do histórie obce Badín. Banská Bystrica, s. 43–49.
- MÁCELOVÁ, M. 2007: Nálezy bronzov na Horehroní. In: Hronček, P. – Maliniak, P. (ed.): Krajina, história a tradície čipkárskych obcí Horehronia. Banská Bystrica, s. 189–196.
- MOZOLICS, M. 1973: Bronze- und Goldfunde Karpatenbeckens. Budapest.
- NOVOTNÁ, M. 1959: Dvojrámenné čakany na Slovensku a problém ich datovania. Sbor. Fil. Fak. UK 10, s. 115–140.
- NOVOTNÁ, M. a.: Die Äxte und Beile in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde IX, 3. München 1970.
- NOVOTNÁ, M. 1970.: Die Bronzhortfunde in der Slowakei. Bratislava.
- NOVOTNÁ, M. 1980: Neznáme bronzы zo Žitného Ostrova. Arch. Rozhledy 32, s. 134–145.
- OŽDÁNI, O. 1978: Sekera typu Velký Blh zo Zvolenskej Slatiny. AVANS v r. 1977, s. 62.
- PODOLAN, P. 2003: Komunikácie v oblasti stredného a dolného toku Váhu v mladšej a neskorej dobe bronzovej a dobe halštatskej. Stud. Med. et Antiqua 7, s. 21–44.
- SALAŠ, M. – STUHLÍK, S. – ŠTROF, A. 2004: Druhý depot bronzové industrie z Hradiska u Kroměříže. Pravěk NŘ 14, s. 67–100.
- SLIVKA, M. 1975: Súpis archeologických lokalít Liptova (okres Liptovský Mikuláš). Bratislava (rkp. Liptovského múzea v Ružomberku).
- STRUHÁR, V. 2007: Dávnovekí obyvatelia liptovských hôr a dolín. In: Vitek, P. – Churý, S. a kol.: V stopách dávno odviaťeho času. Monografia obcí Komjatná, Stankovany, Hubová, Švošov a Lubochňa. Banská Bystrica, s. 19–35.
- STUHLÍK, S. 1988: Bronzové sekeromlaty na Moravě. Pam. Archeol. 79, s. 269–328.
- THOMKA, G. 1898: Libetbányia bronzlelet. Arch. Ért. 18, s. 379–380.
- TRGIŇA, G. 1986: Výsledky poslednej sezóny výskumu pohrebiska lužickej kultúry v Žiari nad Hronom. AVANS v r. 1985, s. 229–230.
- UHLÁR, V. 1961: Mních pri Ružomberku v praveku a včasnej dobe dejinnej. Štud. Zvesti AÚSAV 4, s. 139–177.
- VELIAČIK, L. 1983a: Die Lausitzer kultur in der Slowakei. Nitra.
- VELIAČIK, L. 1983b: Zisťovací výskum na hrádku v Turfku. Štud. Zvesti AÚSAV 20, s. 105–111.
- ZACHAR, T. 2008: Zvolen - Balkán. Pohrebisko ľudu popolnicových polí. Bakalárska diplomová práca Fil. Fak. MU. Brno.

EINZELFUNDE VON BRONZEINDUSTRIE AUS DER MITTELSLOWAKEI

VÍTAZOSLAV STRUHÁR

Der Beitrag präsentiert neue sowie einige ältere Funde von Bronzeindustrie aus der Mittelslowakei.

Fundumstände und Beschreibung der Artefakte

1. BADÍN (Bez. Banská Bystrica) – Flur „Kalinovec“ (?), 3 Doppelarmkeulen

Doppelarmkeule 1 – Knaufdurchmesser 40 mm, Länge des rechten Arms 95 mm, der linke Arm 43 mm, Lochdurchmesser 9 mm. Unterhalb des kürzeren Arms befindet sich ein Querloch mit einem Durchmesser von 5 mm. (Abb. 2: 1)

Doppelarmkeule 2 – Knaufdurchmesser 35 mm, der rechte Arm 63 mm, der linke Arm 56 mm, Lochdurchmesser 9 mm. In der Linie der Arme befinden sich auf den Gegenseiten des Körpers kleine Knubben. (Abb. 2: 2)

Doppelarmkeule 3 – Knaufdurchmesser 28 mm, der rechte Arm 37 mm, der linke Arm 61 mm, Lochdurchmesser 9 mm. In der Linie der Arme befinden sich auf den Gegenseiten des Körpers kleine Knubben. (Abb. 2: 3)

2. LISKOVÁ (Bez. Ružomberok), Hang des Massivs „Vyšné Pazuchy“

Bronzenes Tüllenbeil mit Öse, die Tülle mit geradem ovalem Mund mit einem Durchmesser von 28 mm und mit einer ringförmigen Verdickung am Rand. Unterhalb des Mundes befinden sich drei leicht verdeutlichte Querrippen. (Abb. 1: 1)

3. EUBOCHŇA (Bez. Ružomberok), „das Joch Pod Fatrou“

Das Beil besitzt eine fächerförmige Schneide und den Körper mit einem leicht ovalen Absatz. Der Nacken ist beschädigt. Länge: 147 mm. (Abb. 1: 5)

4. LŮČKY (Bez. Ružomberok), „Skálie“

Tüllenbeil mit Öse (Länge 89 mm). Auf den ringförmig verdickten Mund setzt eine kleine Öse an. Der Tüllenrand ist von dem Körper abgesetzt. Unter dem Rand befinden sich drei plastische Querrippen und unter denen die Verzierung zusammengesetzt aus zwei plastischen V-förmigen Leisten. Von dem Rand aus hinunter zur Schneide verlaufen an den Seiten des Körpers noch vertikale Leisten. Der ganze Körper ist eher trapezförmig, die Schneide leicht asymmetrisch abgerundet. (Abb. 1: 3)

5. RUŽOMBEROK (Bez. Ružomberok), „Baničné“

Das Tüllenbeil besitzt einen parabolisch ausgeschnittenen symmetrischen Mund verstärkt durch eine plastische Leiste, die auf einer Seite in die Öse übergeht. Unter dem Rand befindet sich die Verzierung in Form von vier länglichen plastischen Leisten. Der Körper ist auf einer Seite geschweift infolge einer Deformation. Die Gesamtlänge beträgt 88 mm. (Abb. 1: 4)

6. STARÁ KREMNIČKA (Bez. Žiar nad Hronom), „Kamenica“

Ein Bronzebeil mit abgerundetem mittelständigem Absatz, geradem Nacken und geschweiften Seiten, Länge 155 mm. Die fein facettierte Schneide trägt Nutzungsspuren. (Abb. 1: 2)

Typologische und chronologische Klassifikation der Funde

Die Doppelarmkeulen sind auf breiterem Gebiet Mitteleuropas und des Karpatenbeckens verbreitet und die größte Konzentration befindet sich gerade in der Slowakei. Anhand der Typologie von M. Novotná können wir die Exemplare aus Badín in die Gruppe B

einordnen, nach S. Stuchlík gehören dieselben Funde in die Gruppe (Da) von unverzierten und subtileren Exemplaren, mangelhaft bearbeitet und mit zahlreichen Guss Spuren. Territorial nahe dazu steht der Schatzfund aus Lubietová, entdeckt im Jahre 1898, der 12 Doppelarmkeulen enthielt (Abb. 3). Die Funde können wir auf Grund mehrerer Depots im Karpatenbecken chronologisch abgrenzen, u. z. von der Stufe Rainecke BD an, mit höchster Frequenz des Vorkommens in jungbronzezeitlichen Stufen HA1 bis HA2.

Die Tüllenbeile mit Öse (Ružomberok, Lisková, Lúčky) können wir zuversichtlich in die jungbronzezeitliche Stufe HA2 bzw. HA einsetzen. Das Absatzbeil aus Stará Kremnička dagegen repräsentiert massivere Erzeugnisse dieser Art, die man vor allem in der Kulturklave der südöstlichen Urnenfelder finden kann. Nach der gleichnamigen Fundstelle bezeichnet man sie als den Typ Velký Blh und aus chronologischer Sicht repräsentieren sie den Horizont Forró – Velký Blh. Seine Stellung ist dank Hortfunden an die Wende zwischen der Mittel- und Jungbronzezeit fixiert (Rainecke BC/BD), mit möglichem Vorkommen noch während der älteren Stufe der Urnenfelder. Zu Typen, die mit ihrer Modellierung den obengenannten Absatzbeilen nahestehen, können wir das Beil aus Lubochňa zuordnen. Diesen Gegenstand können wir ebenfalls an die Wende zwischen der Mittel- und Jungbronzezeit datieren. Alle obenerwähnten Funde stammen aus demselben geographischen Umfeld – aus montanen Regionen der mittelslowakischen Gebirge, wo genügend Holzrohstoff für die Bedürfnisse der Bronzemetallurgie zur Verfügung stand. Aus territorialer Sicht kann man zwei Regionalgebiete definieren, aus welchen die Funde stammen – das mittlere Grantal und obere Waagtal. Auffällig in dieser Hinsicht ist die Konzentration der Funde vor allem im unteren Bereich des Liptauer Beckens, in naher Umgebung von Ružomberok. Diese Stadt liegt an einer wichtigen Verbindungslinie zwischen nördlichen Enklaven der Urnenfelder und bedeutenden Zentren im unteren Waagtal und im Mitteldonauegebiet. Der Waag-Fluss spielte eine wichtige Rolle vermutlich auch in Distribution und Handel mit strategischem Rohstoff, wie belegt durch die Kupferrohlinge, die direkt im Flussbett der Waag gefunden wurden sowie durch zahlreiche Funde von bronzernen Fertigerzeugnissen.

Im Unterschied zu der offensichtlichen Zugehörigkeit der Geräte aus Ružomberok-Baničné, Lúčky und Lisková zum Fundbestand der Lausitzer Kultur repräsentiert das Absatzbeil aus Lubochňa kein typisches Lausitzer Erzeugnis und gehört eher in die Produktionsskala der Piliny-Kultur. Seit der Mittelbronzezeit erscheinen in örtlichem Kulturhabitus importierte Produkte vor allem aus dem Gebiet der Piliny-Kultur, deren Träger in der ersten Formierungsphase der Lausitzer Kultur den immer größer werdenden Bedarf nach Bronzeerzeugnissen gedeckt haben. Dies bezeugt auch die Fundstelle des Beils – in einem Joch unter dem Bergmassiv der Fatra, wo sich einer der natürlichen Bergpässe zum benachbarten Turzer Becken befindet, von wo wir solche Belege kennen. Die Liptauer Region spielte schon während der Mittelbronzezeit die Rolle eines Vermittlers vermutlich auch zwischen der Orava-Region und dem Bereich der Piliny-Kultur. Die Funde aus Stará Kremnička und Badín dagegen gehören eher in die Ökumene der Piliny-Kultur. Das Zvolener Becken war im Laufe der Jung- und Spätbronzezeit dicht besiedelt und man kann hier eine kulturelle Vermengung des Lausitzer und südöstlichen Kreises der Urnenfelder beobachten.